

СВІТОГОСПОДАРСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

УДК 930. 85. 008

П. ЄЩЕНКО,
професор, доктор економічних наук,
А. АРСЕНКО,
кандидат історичних наук

ВІДНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ — ПРІОРИТЕТ НОМЕР ОДИН У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

Розглянуто питання динаміки світової економіки на рубежі тисячоліть. Виділено фактори і критерії економічного розвитку. Порушено проблему вироблення нових підходів до вимірювання якості та структури ВВП у національній економіці у геоекономічних координатах світового розвитку на базі інноваційної активності.

Динаміка темпів економічного зростання у глобальному контексті

Економічне зростання є центральною проблемою економічної науки з моменту її виникнення. На базі зростання економіки досягаються підвищення рівня життя населення, розвиток національної культури, відтворення соціальної структури і забезпечення безпеки країни. У збереженні та розвитку цих елементів за висхідною лінією заінтересоване усе суспільство в цілому, адже тільки за цієї умови можна розраховувати на підвищення соціально-економічного становища і духовного стану населення, а також на збереження статусу суверенності держави у міжнародних і глобальних відносинах.

Політики, суб'єкти господарської діяльності, вчені багато років шукають причини і фактори випереджаючого розвитку країн-лідерів. Найпоширенішою причиною такого явища вважається закон нерівномірності економічного і політичного розвитку країн. Це висвітлюється у безлічі наукових праць і підтверджується динамікою економік країн у світовому виробництві. За розрахунками американського історика П. Кеннеді, у 1750 р. за рівнем індустріалізації на душу населення Китай дорівнював Європі та удвічі перевершував США, а Індія на 12% відставала від Європи і дорівнювала США. У цей період саме Китай та Індія були "промисловими майстернями" світу: у них вироблялося, відповідно, 32,8% і 24,5% світової промислової продукції, тоді як у Європі — 23,2% (у тому числі у Росії — 5% і у Великобританії — 1,9%), у США — 0,1%, в Японії — 3,8%. Півтора століття потому — до 1900 р. — картина різко змінилась: Європа виробляла 62% світової промислової продукції (в тому числі Великобританія — 18,5% і Росія — 8,8%), а США — 23,5%, тоді як Китай — 6,2%, а Індія — 1,7%. За рівнем індустріалізації на душу населення США у 69 разів випереджали Індію, у 23 рази — Китай, у 4,6 рази — Росію і у 5,8 рази — Японію, а Європа — відповідно, у 35, 11, 2,3 і 2,9 рази¹.

У XX ст. закон нерівномірності економічного і політичного розвитку країн продовжував діяти, як і світова економічна стратифікація, про що свідчить таблиця 1.

¹ Див.: К е n n e d y P. The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000. N.Y., "Random House", 1987, p. 149.

Таблиця 1*
Питома вага країн і регіонів
у світовому ВВП (у цінах за ПКС 2000 р.)
 (%)

Країни та регіони	Р о к и		
	1900	1950	2000
Розвинуті країни Заходу...	60,0	60,7	51,0
США.....	18,3	28,8	20,6
Західна Європа.....	36,7	25,7	20,0
Японія.....	2,9	2,9	7,2
Німеччина.....	8,3	5,7	4,4
Великобританія.....	10,0	6,0	3,0
Країни, що розвиваються	25,9	22,2	37,6
Китай.....	8,1	3,7	10,1
Росія.....	5,9	6,9	2,6

* Складено на основі даних статистичного огляду: Б о л о т и н Б. Мировая экономика за 100 лет. «Мировая экономика и международные отношения» № 9, 2001, с. 90–91, 93.

повного обґрунтування даної гіпотези, про що пишуть багато вчених-суспільствознавців. Відомий американський соціолог М. Кастельс доводить, що технологія не визначає розвиток суспільства. Але й суспільство не приписує курс технологічних змін, бо у процес наукових відкриттів, технологічної інновації та її соціальних застосувань втручається багато факторів, включаючи індивідуальну винахідливість і підприємницький дух, так що кінцевий результат залежить від складної структури їх взаємодії³. Діалектичну взаємодію між суспільством і технологією відзначають також Ф. Бродель, М. Кранцберг та інші вчені.

Таку гіпотезу щодо основних тенденцій у змінах М. Кастельс обґрунтовує багатьма аргументами і прикладами (в тому числі історичним розвитком Китаю). Відомо, що, будучи технологічним лідером світу протягом багатьох століть, Китай несподівано потрапив у технологічний застій саме у той час, коли Європа вступила у період великих географічних відкриттів, а потім ініціювала індустріальну революцію. Зупинившись у своєму розвитку в період ХІХ ст. і майже 80 років ХХ ст., країна, в якій проживає понад 20% населення планети, у наші дні знову відтворює технологічну базу в ядерній технології, ракетобудуванні, запуску супутників та електроніці. За темпами економічного зростання Китай уже 30 років випереджає усі країни світу.

І в першому, і в другому випадках визначальним фактором як розвитку, так і занепаду у Китаї була держава. У першому випадку вона втратила інтерес до технологічних інновацій, спрямувавши культурну і соціальну еліту суспільства на мистецтва, гуманітарні цінності та підвищення її власного статусу в імперській бюрократичній ієрархії. У другому випадку технологічні інновації перетворилися на провідну силу. Отже, одна й та сама культура може породити різні технологічні траєкторії – залежно від структури відносин між державою і суспільством⁴.

² Див.: А н д р и а н о в В. Национальное богатство, природные и трудовые ресурсы России. «Общество и экономика» № 4–5, 2003, с. 138.

³ Див.: К а с т е л ь с М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М., 2000, с. 28–29.

⁴ Див.: т а м ж е, с. 33.

Наслідком дії закону нерівномірності економічного і політичного розвитку країн є нерівномірний розподіл світового ВВП по континентах і країнах. Наприклад, у 2000 р. із сумарної вартості світового ВВП на країни Північної та Південної Америки припадало 36%, на азіатські країни – 31%, європейські – 31%, африканські – близько 2% і на Австралію – 1%².

Твердження про те, що передові техніка і технологія зумовлюють розвиток суспільства, тривалий час не викликало жодних заперечень. Минула і нинішня господарська практика не дає

Здавалося б, виходячи з досвіду Китаю, загадку успіху розкрито. Проте наш власний більш як 70-річний досвід продемонстрував протилежне – державна монополярна влада призвела до технічного та технологічного відставання у ряді провідних галузей народного господарства СРСР. Принаймні, таким був кінцевий підсумок. Але були й проміжні, досить успішні результати.

На особливу увагу заслуговує динаміка економічного розвитку на рубежі тисячоліть. Цей період, очевидно, увійде в історію як початок нової Великої депресії. Згідно з таблицею 2, у 2000–2008 рр. практично в усіх країнах світу спостерігався поступальний, безкризовий розвиток економіки, при випереджаючих темпах зростання у Китаї та Індії. У Китаї економічне зростання становило 89,9% (що в 4,3 раза перевищило відповідний показник США і у 8,3 раза – Франції), а в Індії – 64,5%, що, у свою чергу, стало одним з факторів прискореного зростання реального ВВП у світі. При цьому у 2002 р. виробництво ВВП Німеччини уповільнилось і за підсумками 2003 р. засвідчило від’ємний приріст цього показника – мінус 0,2%. Такий самий від’ємний приріст реального ВВП було зафіксовано у 2001 р. у Мексиці. Італія у період 2002–2005 рр. щороку демонструвала невелике і навіть нульове (2003 р.) зростання.

Таблиця 2*

Динаміка зростання реального ВВП

(% до попереднього року)

Країни	Роки										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Світовий випуск...	4,7	2,2	2,8	3,6	4,9	4,5	5,1	5,2	3,4	0,5	3,0
США.....	3,7	0,8	1,6	2,5	3,6	2,9	2,8	2,0	1,1	-1,6	1,6
Німеччина.....	3,2	1,2	0	-0,2	1,2	0,8	3,0	2,5	1,3	-2,5	0,1
Франція.....	3,9	1,9	1	1,1	2,5	1,9	2,2	2,2	0,8	-1,9	0,7
Італія.....	3,7	1,8	0,5	0,0	1,5	0,6	1,8	1,5	-0,6	-2,1	-0,1
Іспанія.....	5,1	3,6	2,7	3,1	3,3	3,6	3,9	3,7	1,2	-1,7	-0,1
Японія.....	2,9	0,2	0,3	1,4	2,7	1,9	2,4	2,4	-0,3	-2,6	0,6
Великобританія.....	3,9	2,5	2,1	2,8	2,8	2,1	2,8	3,0	0,7	-2,8	0,2
Росія.....	10,0	5,1	4,7	7,3	7,2	6,4	7,4	8,1	6,2	-0,7	1,3
Китай.....	8,4	8,3	9,1	10,0	10,1	10,4	11,6	13,0	9,0	6,7	8,0
Індія.....	5,7	3,9	4,6	6,9	7,9	9,1	9,8	9,3	7,3	5,1	6,5
Бразилія.....	4,3	1,3	2,7	1,1	5,7	3,2	3,8	5,7	5,8	1,8	3,5
Мексика.....	6,6	-0,2	0,8	1,7	4,0	3,1	4,9	3,2	1,8	-0,3	2,1
Україна.....	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1	2,7	7,3	7,9	2,3	17,1	4,2

* Джерела: <http://www.imf.org>; Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. К., 2011, с. 173.

У 2009 р. на економічний розвиток держав – учасниць СНД великий вплив справила глобальна фінансово-економічна криза, внаслідок чого у середньому по цих країнах ВВП скоротився на 7%, тоді як у 2008 р. він зріс на 5,5%, а у 2007 р. – на 9%.

У другій половині 2009 р. ситуація в реальному секторі економіки більшості держав – учасниць СНД стала поступово змінюватися на краще. Пожвавлення ділової активності в них у 2009 р. головним чином було викликане зовнішніми факторами. У більшості випадків воно пов’язане з поліпшенням кон’юнктури світового ринку на експортовані товари, в окремих країнах – з припливом іноземного капіталу (в основному у вигляді кредитів). Водночас внутрішні фактори (особливо такі, як збільшення споживчого попиту), як правило, було задіяно не-

достатньо, помітних структурних змін в економіці, які б привели до сталого зростання внутрішнього виробництва і споживання, поки що не спостерігається.

Це добре простежується на прикладі України, де у 2010 р. ВВП збільшився на 4,2%, у чому вирішальну роль відіграло поліпшення загальної кон'юнктури у світі. Воно пожвавило зростання переробної промисловості (на 13,4%) – насамперед, за рахунок металургії (на 12,2%), хімії та нафтохімії (на 22,5%), тобто експортних галузей. Динаміка експорту у 2010 р. (порівняно з 2009 р.) становила 29,6%⁵.

У зазначений період світовий ВВП стабільно зростав і за ПКС. Так, у країнах з розвинутою економікою ВВП за ПКС збільшився в 1,4 раза, у країнах, які розвиваються, – у 2 рази. Більш високі темпи зростання економіки у країнах, які розвиваються (насамперед, у Китаї та Індії), сприяли зміні структури світового ВВП на користь таких країн. Особливо у світовому ВВП збільшилася частка виробництва Китаю: з 2000 по 2008 р. вона зросла з 7,2% до 11,4%. Одночасно питома вага США у світовій економіці впала з 23,6% до 20,9%⁶.

Разом з тим в останні роки за усередненими показниками глобального ВВП приховувалося поступове уповільнення світової динаміки. За даними МВФ, у 2004 р. темпи зростання досягли 4,9%, у 2005 р. – 4,5%, у 2006 р. – 5,1%, у 2007 р. – 5% і у 2008 р. – 3,4%.

У 2009 р. зростання реального ВВП у світі становило 0,5%, причому у розвинутих країнах воно було від'ємним. У США падіння економіки було на рівні мінус 1,6%, у Німеччині – мінус 2,5%, у Франції – мінус 1,5%, в Італії – мінус 2,1%, в Іспанії – мінус 1,7%, в Японії – мінус 2,6% і у Великобританії – мінус 2,8%. Дещо зменшилися темпи зростання в Китаї (6,7% проти 9% у 2008 р.) і в Індії (5,1% проти 7,3% у 2008 р.). Проте таке зростання у названих країнах і Бразилії (де воно досягло 1,8%) забезпечило напівпроцентне зростання реального ВВП у світі.

Із другого півріччя 2009 р. намітилися деякі позитивні тенденції, що сприяють поступовому початку відновлювальних процесів в економіці та фінансах більшості країн світу. Вартість акцій найбільших підприємств зросла, дефіцит ліквідних засобів став слабнути, дещо знизилася ризики кредитування. Поступово стала поліпшуватися загальносвітова зовнішньоторговельна та інвестиційна активність. Почав стабілізуватися попит на експортні товари (переважно через зростання попиту з боку Китаю та інших азіатських країн). До кінця року більшості країн ЄС і ОЕСР вдалося вивести свої економіки із стану рецесії. Зазначених позитивних результатів було досягнуто завдяки масштабним фіскальним і монетарним заходам, вжитим урядами провідних країн світу (особливо країн G20), а також наданню міжнародними організаціями кредитів країнам, які розвиваються, і країнам з “перехідною економікою”.

У 2010 р. намітилися певні ознаки, що свідчать про вихід із глобальної кризи, підтвердженням чому слугує відновлення зростання економіки. Проте в різних країнах воно має нерівномірний характер, оскільки для відносно сталого зростання економіки умови поки що не створено. Зберігаються проблеми, пов'язані із погорсткішанням умов кредитування, багато банків і підприємств мають істотну заборгованість, умови для зростання внутрішнього попиту не є стабільними.

⁵ Див.: Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України, с. 56, 59.

⁶ Див.: Н у г е р б е к о в С. Н. Оценка долгосрочных перспектив развития мировой экономики. “Известия УрГЕУ” № 1, 2010, с. 67–68.

У другому десятиріччі ХХІ ст. постають такі запитання: “Світова економіка вже вийшла з глобальної кризи, чи вона тільки розгортається?”; “Чи визначено причини сучасної кризи, або вона має іншу природу порівняно з кризами, характерними для епохи індустріальної цивілізації?”; “Як виміряти зростання економіки?”; “Чи усяке зростання є благом для людей і природи?”; “Які фактори стимулюють або стримують розвиток економіки, чи є вони універсальними та такими, що діють в усі часи та в усіх країнах одночасно?”. І найголовніше запитання: “Чи є адекватними існуючі економічні теорії для подолання глобальних кризових явищ у сучасній світовій економіці?”.

Інноваційний прорив – шлях до виходу з глобальної кризи

Загальновідомо, що в умовах ринкової економіки зростання сукупного продукту відбувається циклічно. Доказом цьому слугує сучасна перша в історії людства глобальна фінансово-економічна криза, що спричинила не просто зниження темпів зростання ВВП, а від’ємне економічне зростання у багатьох країнах в усіх трьох світах, включаючи “центр” (або “ядро”), “напівпериферію” і “периферію”. Не обійшла ця сумна доля і багато економічно розвинутих західних країн, які досі слугують зразком для наслідування для безлічі “младореформаторів” на пострадянському просторі. На думку багатьох економістів, сьогоднішня криза має системний характер і за своїми руйнівними наслідками може перевершити Велику депресію (1929–1933 рр.), яка до основ потрясла весь капіталістичний світ і була подолана тільки в період Другої світової війни (1939–1945 рр.) завдяки тому, що в західних країнах взяли на озброєння “воєнне кейнсіанство”.

Сподівання на можливість повторення цього досвіду в наші дні здатні викликати непередбачувані наслідки – аж до розв’язування третьої світової війни з використанням зброї масового ураження, що спричинило б тотальне знищення життя на Землі. Завдання нинішнього покоління полягає в тому, щоб знайти вихід з історичної безвиході, в якій опинився світ, спираючись на силу знань, а не зброї. “Кожне покоління зіштовхується з межами зростання, зумовленими обмеженими ресурсами та небажаними побічними ефектами, в тому випадку, якщо воно не здатне винайти нові рецепти або ідеї. І кожне покоління недооцінює потенціал для пошуку нових рецептів та ідей”⁷, – пише американський економіст П. Ромер. Тому ключ до виходу з нинішньої кризи треба шукати у площині відкриття і впровадження в економічну практику нових і старих ідей, здатних подолати руйнівний спадок економічного неолибералізму, взятого на озброєння адептами ринкового фундаменталізму наприкінці ХХ ст. Для України однією з таких ідей могло б стати виведення її на магістральний шлях інноваційного розвитку, який розроблений відомим австро-американським економістом і соціологом Й. Шумпетером і дістав у наш час назву “неошумпетеріанство”.

Показово, що незадовго до повторення Великої депресії 30-х років у наші дні професор Чиказького університету, лауреат Нобелівської премії у галузі економіки Р. Лукас у своїй промові на зборах Американської економічної асоціації у 2003 р. заявив, що проблему запобігання депресії розв’язано у США на практичному рівні, і настав час зайнятися більш важливим питанням – довгостроковим економічним зростанням⁸. Проте жорстокі реалії сьогоднішньої глобальної фінансово-

⁷ Див.: R o m e r P. M. Economic Growth. In: The Concise Encyclopedia of Economics. Liberty Fund, 2007 (<http://www.stanford.edu/~promer/Economic Growth.pdf>).

⁸ Див.: К р у г м а н П. Возвращение Великой депрессии? Мировой кризис глазами нобелевского лауреата. М., “Эксмо”, 2009, с. 24.

економічної кризи цілком і повністю спростували цю оптимістичну заяву одного з патріархів неоліберальної “економікс” і поставили на порядок денний академічного співтовариства питання про економічне зростання в умовах повернення депресивної економіки. За словами професора Принстонського університету, Нобелівського лауреата в галузі економіки П. Кругмана, “найближчим часом світ стане у “режимі хитання” переходити від кризи до кризи, кожна з яких буде дуже сильно пов’язана з проблемою генерування достатнього попиту”⁹. Зрозуміло, що розв’язання проблем попиту і виведення депресивної економіки з кризи є неможливим без розв’язання проблеми економічного зростання.

Адже тільки стале економічне зростання може сприяти розширенню зайнятості, створенню більш кваліфікованих і краще оплачуваних робочих місць, наданню якісніших товарів і послуг і відкриттю ширших можливостей для людей, підтриманню кращих і якісніших суспільних послуг, стимулюванню самопідтримуваного та претензійного клімату для розвитку підприємництва, заохоченню економічної активності бізнесу та інвестування виробництва, привнесенню культури довіри та особистої відповідальності у ділове життя, збереженню високої якості навколишнього природного середовища. Як правило, у довгостроковій перспективі для досягнення і прискорення сталого економічного зростання та збільшення доходу на душу населення використовуються таких три засоби: 1) підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності; 2) розширення участі у виробництві та збільшення чисельності працюючих; 3) зростання населення і пропозиції потенціальних працівників. Для реалізації таких цілей держава спільно з бізнесом повинна реалізувати п’ять стратегічних пріоритетів: 1) навчання, професійна підготовка і добробут робочої сили; 2) навколишнє природне середовище, яке підтримує бізнес; 3) розвиток інфраструктури та простору; 4) ефективний уряд; 5) справедливе ставлення до людей, громад і поколінь¹⁰.

У даний час відновлення економічного зростання стає пріоритетом номер один для всіх країн світу. Особливість нинішнього відновлення економічного зростання полягає в необхідності зробити його збалансованим, сталим і прийнятним з екологічної точки зору, оскільки подальше господарювання за принципом “на наш вік вистачить, а після нас хоч потоп” приховує в собі загрозу повного знищення екосистем і біологічного різноманіття. У свою чергу, це вимагає бережливого і раціонального використання мінеральної сировини і викопного палива при виробництві товарів і наданні послуг, зменшення забруднення навколишнього природного середовища заради збереження життя на Землі. Для реалізації такої важливої мети людство повинне зробити найвищим пріоритетом своєї господарської діяльності перехід до “зеленої економіки”, тобто до економіки, яка б могла мінімізувати вплив економічної активності на навколишнє природне середовище.

Аналіз стану патентної справи у провідних західних країнах свідчить, що у прагненні забезпечити інноваційний прорив у XXI ст. кожна з них шукає власну нішу у глобальній економіці для забезпечення економічного зростання за рахунок максимального використання своїх конкурентних переваг. Так, **Великобританія** основні зусилля зосереджує на органічній хімії, біотехнологіях, фармацевтичних і медичних технологіях, а меншою мірою займається проблемами електроніки, оптики, нанотехнологій та інформаційних технологій. **США** концентрують увагу на біотехно-

⁹ Див.: там же, с. 285.

¹⁰ Див.: Economic Growth Level (<http://scotland.gov.uk/About/scotPerforms/purposes/economicgrowth>).

логіях, фармацевтичних і медичних технологіях і меншою мірою – у галузі оптики, електроніки, термообробки, устаткування, двигунів і транспорту. **Франція** зосереджується на органічній хімії, двигунах і транспорті та меншою мірою – у галузі оптики, інформаційних технологій і електроніки. **Німеччина** віддає перевагу розробкам по двигунах, транспорті, термообробці, устаткуванню та органічній хімії та меншою мірою – в галузі оптики, інформаційних технологій, засобів зв'язку і електроніки. **Японія** спеціалізується на оптиці та меншою мірою – у галузі біотехнологій, фармацевтичних і медичних технологій та органічній хімії. Цілком очевидно, що в новому столітті найбільшого економічного зростання доб'юються ті країни, які досягнуть більших порівняно з іншими успіхів на інноваційному шляху ¹¹.

Боротьба за використання країнами світу своїх конкурентних переваг у забезпеченні економічного зростання за рахунок інноваційних технологій з кожним роком набирає дедалі гострішого характеру. Наприкінці ХХ ст. “нові індустріальні країни” Азії (Гонконг, Корея, Сінгапур, Тайвань) і Японія істотно потіснили США і 15 країн ЄС на ринку наукомісткої продукції. Так, у 1970–1995 рр. частка ринку наукомісткої продукції (відношення національного ринку до світового експорту) США зменшилася на 11,6% і 15 країн Західної Європи – відповідно, на 14,8%, тоді як по Японії цей показник збільшився на 6,6%, а по азійських НІС – на 16,8% ¹². У цьому зв'язку професор Центру з дослідження технологій, інновацій і культур Університету Осло Я. Фейджерберг зазначає: “На відміну від азійського досвіду, як Європа, так і США втратили спільну частку ринку. Крім того, ці втрати були в більшості випадків найочевиднішими у секторах високих технологій... Єдина сфера, в якій Європа добилася збільшення частки ринку, були сільгосппродукція і сировина... Крім того, повільне зростання і падіння частки ринку, зокрема у сфері найбільш просунутих і швидкозростаючих галузей промисловості, йдуть разом із загостренням проблеми безробіття” ¹³. Останнє ще більше посилюється в умовах сучасної глобальної фінансово-економічної кризи і лягло важким тягарем на плечі мільйонів людей праці, що залишилися без роботи, а отже – і без засобів існування.

Поряд з кількісними вимірниками економічного зростання, які зводяться, головним чином, до розміру ВВП на душу населення, важливе значення мають якісні параметри розширення економіки та дотримання норм справедливості при розподілі досягнутого ВВП (тобто дотримання соціальних аспектів зростання). У цьому контексті професор політекономії Гарвардського університету Б. Фрідман у своїй книзі “Моральні наслідки економічного зростання” розглядає, “як економічне зростання або, що є важливішим сьогодні, відсутність економічного зростання впливають на суспільство у ширшому розумінні” ¹⁴. На перше місце вчений ставить можливості молодих людей просуватися вгору сходинками ієрархічної драбини незалежно від соціального статусу своїх батьків. На другому місці, на його думку, знаходяться расова толерантність і (або) етнічні забобони, насамперед, щодо іммігрантів. Третє місце у схемі моральних факторів економічного зростання автор відводить благородному

¹¹ Див.: BIS. Department for Business Innovation & Skills. “BIS Economics Papers” № 9. Economic Growth. November 2010 (<http://www.bis.gov.uk/assets/biscore/economics-and-statistics/docs/e/10-1213-economic-growth.pdf>).

¹² Див.: Fagerberg J. Europe at the Crossroads: The Challenge from Innovation-Based Growth (http://in3.dem.ist.utl.pt/inov2001/files/j_fagerberg.pdf).

¹³ Див.: там же.

¹⁴ Див.: The Moral Consequences of Economic Growth. July 29, 2011 (<http://economistsview.typepad.com/economistsview/2011/07/the-moral-consequences-of-economic-growth.html>).

ставленню до бідних, які з тих чи інших причин не можуть скористатися наданими їм можливостями на ринку робочої сили. На погляд Б. Фрідмана, розраховувати на толерантність у суспільстві можна тільки в тому випадку, якщо широкі маси населення мають можливість підвищувати матеріальні стандарти життя. Він також підкреслює у цьому зв'язку важливість створення і вдосконалення політичних інститутів демократії. На закінчення він зауважує, що вищі доходи нерідко не роблять нас щасливішими, хоча принципове значення для людей має той факт, зростають, перебувають у стані стагнації чи падають їхні доходи ¹⁵.

Сподіватися на реальне підвищення доходів трудового народу в умовах сучасного косметичного ремонту глобального неоліберального капіталізму, стурбованого врятуванням збанкрутілих банків і фондів при повному ігноруванні інтересів людей праці, не доводиться. У рамках діючої “економіки казино” можна продовжувати успішно займатися фінансовими спекуляціями, але не можна забезпечити якісне економічне зростання і розвиток, які йдуть на користь усім членам суспільства, що беруть участь у виготовленні “спільного економічного пирога”.

Життя переконує, що сьогодні аналіз економічного зростання країни з використанням такого показника, як темп зростання ВВП, є неповним і не враховує багатьох аспектів життя людини. Так, відомий польський економіст Гж. Колодко пише: “...Від цього вимірника треба відходити, замінюючи його вимірниками рівноважного соціально-економічного розвитку. У книзі “Світ у русі” я пропоную інший показник функціонування економіки й економічного розвитку – так званий інтегрований індекс успіху (ІУ), в якому ВВП займає лише 40%. Решта 60% розподіляються між оцінками вільного часу, стану здоров'я, розподілу доходів, а також суб'єктивними оцінками культурних цінностей, якості життя та сприйняття власного соціального капіталу. В аналогічному ключі побудовано доповідь Комісії Стігліца – Сена – Фітуссі (Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Report 2009), створеної з ініціативи Президента Франції Н. Саркозі. Доповідь було репрезентовано на конференції в Сорбонні 14 вересня 2009 р. Тепер кілька поколінь вестимуть політичну, інтелектуальну й методологічну битву за послідовне впровадження розумних рекомендацій, наприклад, щодо використання ІУ або запропонованих у Report 2009” ¹⁶.

Багато послуг, обсяг яких зростає у ринковій економіці, збільшують ВВП країни, але не супроводжуються підвищенням рівня життя її населення. Скажімо, сьогодні репетиторство, стоянки для автомобілів біля будинків і установ, спортивні та художні секції, вбиральні тощо, які в умовах планової економіки оплачувалися за рахунок податків, які надходять до бюджету, лягають на плечі споживачів.

А що собою являють різноманітні бюрократичні інститути та посередницькі контори у вигляді БТІ та агентств нерухомості, нотаріати, охоронні відомства з приватною охороною, яка за чисельністю наближається до Збройних сил України? Немає сумнівів, що подібні організації потрібні, оскільки їх працівники (як і держслужбовці, міністри, депутати та ін.) створюють суспільні блага. Але в даний час методики і техніка рахунку з визначення доданої вартості, створюваної такими працівниками, відсутні. Вартість, створена у даних організаціях і установах, визначається за затратами, в яких домінує заробітна плата. Отже, чим вищою є заробітна плата держслужбовців і чиновників різних рівнів, тим більше вони ство-

¹⁵ Див.: там же.

¹⁶ Колодко Гж. Від ідеології неолібералізму до нового прагматизму. “Економіка України” № 9, 2010, с. 4–5.

рюють своєї продукції. Проте постає запитання: “Чи так це, і чи задовольняє подібна продукція тих, хто за неї платить?”.

Тим часом сучасна СНР не враховує виробництво товарів і надання послуг, створених домашніми господарствами для внутрішнього споживання, і виробництво проміжного продукту, що споживається всередині сфери бізнесу.

Як правило, випущені товари та надані послуги вимірюються показником ВВП на душу населення, хоча це не виключає можливості використання місцевими урядами, організаціями та індивідами інших методів розрахунку. Так, наприклад, у багатьох країнах профспілки оцінюють підсумки економічного зростання динамікою зайнятості робочої сили. У серпні 2011 р. у США не було створено жодного робочого місця, а це, з точки зору профспілкового руху, говорить про те, що чутки про вихід американської економіки із стану глибокої депресії, за словами Марка Твена, сильно перебільшені. Більшість економістів розглядають економічне зростання як один з надійних показників загального економічного стану, оскільки розширення ділової активності спричиняє підвищення зайнятості. Створення робочих місць означає зростання споживання, що, у свою чергу, сприяє економічному розвитку країни та підвищенню соціального добробуту населення у випадку більш-менш справедливому розподілу “спільного економічного пирога” сильними світу цього.

Зростання ВВП не завжди є визначальним показником для розвитку країни та рівня добробуту людей. Це відбувається в тому випадку, коли воно супроводжується забрудненням навколишнього природного середовища, перевитрачанням економічних ресурсів на виробництво одиниці продукції, зниженням її якості, погіршенням умов праці та життя. Усі ці вади або більшість з них є характерними для “наздоганяючого” розвитку, нав’язаного Заходом колишнім соціалістичним країнам. Проте “наздоганяюча” модель екстенсивного типу являє собою пастку для країн з “перехідною економікою”, позбавляючи їх можливості працювати на випередження при проведенні модернізації. Можливо, ця модель і була виправданою на ранніх стадіях індустріалізації, але сьогодні необхідною є інша модель – інтенсивного типу інноваційного напрямку в усіх сферах народного господарства. Підтвердженням цьому слугує післявоєнний досвід Західної Європи, США, Японії та деяких країн Південно-Східної Азії.

Важливий той факт, що в усіх цих країнах істотну роль у реалізації екстенсивного типу економічного відтворення відіграла держава: вона не тільки визначала пріоритети НТП (ядерна енергетика, авіабудування, космічні дослідження, розвиток високошвидкісних залізничних магістралей, уніфікація телекомунікаційного ринку тощо), але й забезпечила їх фінансування на 35–40%.

Ефективне економічне зростання при інтенсивному типі відтворення – це, насамперед, збільшення реального ВВП, при скороченні енерго-, матеріало- і трудозатрат за рахунок досягнень НТП. Такий підхід до забезпечення економічного зростання враховує реалії економічної динаміки постіндустріального суспільства. Коли відбуваються зміни у структурі економіки, в її взаємодії із зовнішнім середовищем, змінюються також основні інститути влади і управління, об’єкти інфраструктури. Ось чому на нинішньому етапі розвитку аналіз економічного зростання та його вимірювання слід здійснювати з урахуванням як темпів зростання реального ВВП, так і якісного, структурного, соціального, територіального, галузевого аспектів економічного зростання.

Особливості економічного зростання в Україні

Аналіз показує, що за 20 років незалежності нашої держави динаміка зростання її соціально-економічних показників не дає підстав стверджувати, що у країні відбулись якісні зміни, які відповідають поняттю “економічний розвиток”. У 2009 р. ВВП України становив 63% відповідного показника 1990 р., оплата праці зайнятого – 76%, продуктивність праці – 80%, середньомісячна заробітна плата – 112%¹⁷. На думку академіка НАН України Е. Лібанової, якщо проаналізувати останнє десятиріччя, то в Україні ВВП зріс на 61%, масштаби безробіття зменшилися на 40%, тоді як рівень бідності просто стабілізувався, а тривалість життя збільшилася всього на 2 роки. Як наслідок, наша країна займає передостаннє місце серед держав Європи і Центральної Азії. При цьому зростання індексу людського розвитку становило 0,6 бала, і сьогодні ми займаємо 69-те місце у світі, а були і на 45-му¹⁸.

Україна перетворилася на країну катастрофічного вимирання населення, яке за останні 20 років скоротилося більш як на 6 млн. осіб, що перевищує її демографічні втрати в роки Великої Вітчизняної війни. Експерти ООН вважають українців вимираючою нацією. Сьогодні за темпами вимирання населення наша країна займає перше місце у світі. Як зазначається у доповіді Відділу ООН з питань народонаселення “Перспективи світового народонаселення 2008”, згідно із середнім варіантом прогнозу, до 2050 р. населення України зменшиться на 10,682 млн. осіб (або на 23,4%) і до середини XXI ст. становитиме 35,026 млн. осіб¹⁹. За різними даними, щороку від 4 млн. до 7 млн. українців (серед яких – значна кількість жінок дітородного віку) змушені виїжджати на заробітки до зарубіжних країн. Цілком зрозуміло, що це не сприяє вирішенню демографічної проблеми в нашій державі (а також зміцненню та збереженню українських сімей), що неминує спричиняє погіршення якості її людських ресурсів.

Одна з найважливіших характеристик ефективності економіки – продуктивність праці – в Україні перебуває на рівні минулого століття. Порівняльний аналіз продуктивності праці в ряді країн за ПКС свідчить, що протягом 2001–2008 рр. в Україні вона становила 12,2–16,4% цього показника у США, 15,9–22,2% – відповідно, у Німеччині, 13,4–19,6% – у Франції, 16,1–21,2% – у Великобританії, 17,6–23,6% – в Японії. У 2008 р. в Україні порівняно з країнами – новими членами ЄС продуктивність праці була на рівні 30–33% продуктивності праці у Чеській Республіці, Угорщині, Словаччині, 38% – відповідно, у Польщі, 50,4% і 55,6% – у Росії та в Румунії. Згідно з оцінкою темпів зростання ВВП на середньострокову перспективу, для досягнення рівня продуктивності праці у країнах – нових членах ЄС і високорозвинутих країнах при здійсненні комплексного підходу до модернізації економіки України знадобиться 10–15 років²⁰.

Відсутність в Україні інвестиційних ресурсів спричинила вкрай повільне впровадження новітніх технологій і сповзання її до сировинної моделі економіки. Інно-

¹⁷ Див.: Соколик М. П. Продуктивність і оплата праці за паритетом купівельної спроможності в Україні та інших країнах: порівняльний аналіз. “Економіка і прогнозування” № 1, 2011, с. 87.

¹⁸ Див.: Лібералізм та модернізація (за матеріалами “круглого столу”). “Економіка України” № 8, 2011, с. 11.

¹⁹ Див.: Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat (2009). World Population Prospects: The 2008 Revision. Highlights. N. Y., United Nations, 2009, p. 42, 53.

²⁰ Див.: Соколик М. П. Зазнач. праця, с. 99, 101.

ваційна активність падає в усіх сферах діяльності. Якщо у 2000 р. інноваціями займалися 18% підприємств, то у 2010 р. – 13,8%. На підприємствах промисловості ситуація, що склалась із впровадженням інновацій та їх реалізацією, має загрозливий вигляд. Частка підприємств, які впроваджували інновації, знизилася з 14,8% у 2000 р. до 11,5% у 2010 р., а питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсягу промислової продукції становила 7% у 2002 р. і 3,8% у 2010 р.²¹ Стрімке зниження показників інноваційної діяльності в Україні свідчить про швидкозростаючу примітивізацію національної економіки. Доказами цьому слугують деградація вітчизняної оборонної промисловості, падіння питомої ваги машинобудування у промисловості та, відповідно, збільшення – металургії. Оскільки остання галузь є експортною та енергомісткою (в Україні енергомісткість ВВП є у 2,5 раза вищою від середньої енергомісткості ВВП у розвинутих країнах), то нашій державі стає дедалі важче витримувати конкуренцію на фоні світового надлишку сталеливарних потужностей. Разом з тим зростає залежність України від зовнішнього фактора: сьогодні понад половину її ВВП створюють експортоорієнтовані галузі – металургія, хімічна промисловість, сільськогосподарське виробництво. Їх продажі на світовому ринку безпосередньо впливають як на курс національної валюти, так і на попит і пропозицію щодо продукції названих галузей, що, у свою чергу, стимулює нестабільність і кризову ситуацію.

У ході ринкових трансформацій в Україні істотно знизилася купівельна спроможність середньомісячної заробітної плати. Розрив між цим показником і вартістю робочої сили в основному відображався в тенденціях, характерних для продуктивності праці. Безумовно, заробітна плата не може у тривалому періоді обганяти продуктивність праці. Разом з тим диференціація у заробітній платі, що склалася в останні роки у нашій країні між різними групами населення і працівниками різних сфер діяльності, є неприпустимою. Адже вона призвела до поділу українців на мізерну частку процента багатіїв і надбагатіїв, декілька процентів можливих людей і решту населення країни, яке живе в бідності або навіть у злиднях, що, у свою чергу, звужує можливості держави у створенні життєздатної структури суспільства. Як відомо, у соціології вважається, що перевищення доходів верхнього дециля над доходами нижнього дециля у 10 разів спричиняє соціальну напруженість, яка веде до соціальних вибухів. В Україні це співвідношення становить 40:1. Подальше збереження такої соціальної диференціації у суспільстві здатне викликати непередбачувані наслідки.

При розгляді ефективності економіки особливе значення має її регіональний аспект. Двадцятирічний шлях ринкових трансформацій в Україні поглибив диференціацію у рівнях розвитку регіонів. Це послабило міжрегіональні зв'язки, а також загостило соціально-економічні, національні, релігійні та інші суперечності між регіонами країни.

Істотними є регіональні диспропорції між показниками валового регіонального продукту у розрахунку на душу населення, що мають тенденцію до подальшого зростання (табл. 3). У 2008 р. у Дніпропетровській області цей показник (максимальний – у Києві, про що йтиметься далі) був на рівні 30918 грн., а у Тернопільській (мінімальний) – 9688 грн., тобто розрив у даному випадку досяг 3,2 раза. У 2004 р. таке співвідношення становило 8609 грн. : 3516 грн., тобто 2,4 раза.

²¹ Див.: Інноваційна активність. Впровадження інновацій на промислових підприємствах (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

Таблиця 3*

**Валовий регіональний продукт, середньомісячна оплата праці
та витрати населення у розрахунку на одну людину**

Регіони	Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну людину (грн.) (2008 р.)	у % до середньо-українського рівня	Середньомісячна оплата праці у розрахунку на одного штатного працівника (грн.) (2010 р.)	у % до середньо-українського рівня	Витрати населення у розрахунку на одну людину (грн.) (III квартал 2010 р.)	у % до середньо-українського рівня
Україна.....	20495	100	2239	100	4465,3	100
АР Крим.....	13899	67,8	1991	88,9	4227,5	103,6
Вінницький.....	12061	58,8	1782	79,6	3459,2	77,5
Волинський.....	12340	60,2	1692	75,6	3764,0	84,3
Дніпропетровський.....	30918	150,9	2369	101,3	4467,6	100,1
Донецький.....	26028	127,0	2549	113,8	4144,2	92,8
Житомирський.....	11545	56,3	1785	79,7	3420,2	76,6
Закарпатський.....	10626	51,8	1846	82,4	3323,7	74,4
Запорізький.....	23232	113,4	2187	97,6	4564,3	102,2
Івано-Франківський.....	12940	63,1	1927	86,1	3414,4	76,5
Київський.....	20593	100,4	2295	102,5	3906,0	87,5
Кіровоградський	13515	65,9	1815	81,1	3492,8	78,2
Луганський.....	18388	89,5	2271	101,4	3510,4	78,6
Львівський.....	13902	67,8	1942	86,7	3728,3	83,5
Миколаївський.....	16175	78,9	2122	94,8	4025,3	90,1
Одеський.....	19638	95,8	2046	91,4	5077,4	113,7
Полтавський.....	22476	109,7	2102	93,9	3999,3	89,6
Рівненський.....	12217	59,6	1960	87,5	3126,0	70,0
Сумський.....	13622	66,5	1866	83,3	3340,7	74,8
Тернопільський.....	9688	47,3	1659	74,1	2986,9	66,9
Харківський.....	21294	103,9	2060	92,0	4961,6	111,1
Херсонський.....	11944	58,3	1726	77,1	3762,7	84,3
Хмельницький.....	11932	58,2	1786	79,8	3481,3	78,0
Черкаський.....	14581	71,1	1835	81,9	3581,6	80,2
Чернівецький.....	9771	47,7	1772	79,1	3352,1	75,1
Чернігівський.....	13213	64,5	1711	76,4	3069,5	68,7
Київ.....	61592	300,5	3431	153,2	12248,8	274,3
Севастополь.....	16592	81,0	2167	96,8	6210,9	139,1

* Складено на основі: Модернізація України — наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України, с. 203, 204, 350, 353.

При середньому 60-процентному спрацюванні ОВФ по країні, зберігається значна асиметрія між інвестиціями в основний капітал по її регіонах. У 2010 р. із 95163 млн. грн. інвестицій в основний капітал у цілому по Україні 16432 млн. грн. (або 17,3%) було направлено у Київ, де ступінь спрацювання ОВФ досяг 53,4%. Інвестиції у Дніпропетровську область становили 8747 млн. грн. (або 9,2%), а у

Закарпатську – 1301 млн. грн. (або 1,4%). При цьому за 2000–2010 рр. співвідношення між максимальним у 2000 р. у Києві (3809 млн. грн.) і мінімальним у Закарпатській області (332 млн. грн.) обсягами інвестицій в основний капітал становило 11,5 раза. Диференціація за цим показником між Дніпропетровською та Закарпатською областями (2252 млн. грн. і 332 млн. грн.) досягла 6,8 раза.

Відбувається подальше поглиблення розриву між обсягами ППІ у регіони України. На 1 жовтня 2010 р. майже половина ППІ (21163,4 млн. дол.) із загальної їх суми по країні (42511,9 млн. дол.) використовувались у Києві. На цю саму дату ППІ у 9 областей – Вінницьку, Волинську, Житомирську, Закарпатську, Івано-Франківську, Кіровоградську, Тернопільську, Чернівецьку і Чернігівську – становили 1967,9 млн. дол. (тобто 4,6% їх загальної кількості). У свою чергу, різний ступінь розвитку регіонів відтворює соціальну диференціацію між ними, про що свідчать дані таблиці 3.

Як видно, у Києві валовий регіональний продукт у розрахунку на одну людину є у 6,3 раза більшим, ніж у Черкаській, Тернопільській і Львівській областях, і у 5,1–5,8 раза більшим, ніж у Закарпатській, Вінницькій, Рівненській, Херсонській і Хмельницькій. За цим показником 3 рази і більше становить відрив столиці і від решти областей країни. Крім того, у Києві середньомісячна оплата праці у розрахунку на одного штатного працівника в 1,5 раза перевищує середньоукраїнський рівень, а витрати населення у розрахунку на одну людину – в 1,4 раза.

У Києві, де проживає 6,1% населення країни, жителі виробляють майже 18% її ВВП. І це – при тому, що у місті за роки незалежності практично знищено промислові підприємства, зате неймовірно вирости банки та інші інститути ринкової інфраструктури, через які здійснюються основні фінансові потоки країни.

Більш висока заробітна плата, можливість здобути і використати нагромаджені знання і досвід, широка доступність благ цивілізації (наявність навчальних закладів, театрів, музеїв, поліклінік і лікарень, розвинутість міської інфраструктури тощо) у Києві сприяють значній міграції до столиці населення з інших регіонів України. Так, за 2002–2010 рр. міжрегіональна міграція у нашій країні становила 267448 осіб, у тому числі кількість прибулих до Києва досягла 22545 осіб. При цьому у 19 регіонах України простежується стійка тенденція до збільшення кількості мігрантів.

Міграція робочої сили має позитивні результати та негативні наслідки для соціально-економічного життя держави. До перших належать можливість для кожної працездатної людини реалізувати власні здібності у будь-якому куточку своєї країни або за кордоном і підвищити кваліфікацію; зниження рівня безробіття на вітчизняному ринку праці; ліквідація дефіциту спеціалістів високої кваліфікації у країні за рахунок іноземної робочої сили; одержання іноземної валюти від трудових емігрантів у вигляді грошових переказів, а до других – скорочення у певному регіоні та у країні в цілому чисельності висококваліфікованих спеціалістів, що слугує фактором, який стримує перехід національної економіки на інноваційний шлях розвитку; старіння нації та працездатного потенціалу у регіоні через вплив молодих освічених спеціалістів; збільшення кількості розлучень і чисельності дітей, які практично стають сиротами при живих батьках, та ін.

Обсяг і динаміка трудової міграції істотно впливають на соціально-економічне становище західних областей України. Дослідники даної проблеми вважають, що у 2001–2009 рр. втрати валового регіонального продукту у Волинській, Закар-

патській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Тернопільській і Чернівецькій областях коливалися по роках від 1,2 до 4,2% на 10000 грн. валового регіонального продукту²².

Безумовно, обсяг валового регіонального доходу, що визначається як ринкова вартість усіх товарів і послуг, вироблених і наданих в усіх сферах і видах діяльності, не можна вважати абсолютним критерієм його вкладу у загальнонаціональну економіку. У Києві, наприклад, щодня відбуваються величезна кількість банківських і фінансових операцій, угод купівлі-продажу іноземних валют і переведення їх у гривню, реалізація різноманітних (у тому числі імпорتنних) товарів, укладання угод з нерухомості, виступи артистів і адвокатів, реалізація величезних доходів олігархів, міністрів, депутатів та інших високооплачуваних чиновників, а також їхніх охоронників, консультантів, помічників тощо, що сприяє зростанню ВВП.

Але слід мати на увазі і той факт, що за рахунок коштів, які надходять з регіонів-донорів до депресивних регіонів, створюються робочі місця, оновлюються засоби виробництва, збільшуються обсяги вироблюваної та реалізовуваної продукції та надання послуг, а отже – зростає ВВП.

Надмірне зростання Києва за масштабами, будівництвом житла і чисельністю приїжджих, маятникова міграція, зосередження молодих і кваліфікованих кадрів негативно позначаються на інших регіонах, і особливо – на депресивних, де закриваються підприємства, школи, дошкільні заклади, поліклініки, лікарні, науково-педагогічні та культурні установи. У свою чергу, це спричиняє загрозу подальшого поглиблення диференціації у міжрегіональному розвитку в Україні. Не розв'язуються також завдання модернізації національної економіки та її галузей відповідно до вимог НТП.

Усі ці моменти слугують причинами зростання соціально-економічних суперечностей, які становлять потенціальну загрозу для територіальної цілісності та суверенітету України.

Як видно, відтворення національної економіки за минулі 20 років не визначається факторами довго- і короткочасної дії, стратегічними і тактичними умовами формування економічного потенціалу країни. В Україні не сформульовано стратегію і тактику економічних реформ з точки зору їх впливу на соціальний добробут усього народу, не визначено часові рамки та очікувані результати трансформації національної економіки. Реформування народного господарства України було віддано на відкуп Світовому банкові та МВФ, які нав'язали їй неоліберальні рецепти “лікування” економіки, що вилились у колосальні зовнішні борги без якихось позитивних підсумків.

Є серйозні підстави говорити про те, що здійснювана у нашій країні політика прийшла у суперечність із завданнями ефективності роботи підприємств і стала серйозною перешкодою для її переходу на інноваційний шлях розвитку.

Механізм ціноутворення явно не відповідає вимогам ефективного господарювання. Нас не може задовольнити вплив ціноутворення на технічний прогрес, переозброєння виробництва, підвищення якості продукції, задоволення потреб населення у товарах народного споживання.

²² Див.: З в і р і д Н. В. Статистична оцінка інтенсивності міграції робочої сили (на прикладі Західного регіону України). Автореф. дис... канд. екон. наук. К., 2011, с. 13.

Необхідними є зміни у грошово-кредитній політиці, для якої характерні значні ризики, зумовлені бюджетною політикою та покриттям дефіциту Пенсійного фонду України за рахунок емісії. Деструктивна динаміка у банківському секторі викликана наростаючим тиском проблемних боргів на капітал банків. Усе це посилює недовіру як до банків, так і до національної валюти.

Україні необхідна не “наздоганяюча”, а випереджаюча модель розвитку, з акцентом на зростання п’ятого і шостого технологічних укладів, при забезпеченні у довгостроковій перспективі темпів зростання ВВП, які б у 2–3 рази перевищували аналогічні показники у країнах з розвинутою економікою. Збільшення темпів зростання ВВП до 8–9% щороку є можливим при випереджаючому зростанні продуктивності праці та скороченні чисельності зайнятих у сфері матеріального виробництва (особливо у сільському господарстві). Таке завдання ми ніколи не розв’язували, але розв’язувати доведеться. Доведеться також значно прискорити темп оновлення ОВФ, підвищити фондівдачу, знизити енерго- і матеріаломісткість виробництва. Подібні зміни є можливими при формуванні цілісної, єдиної системи, яка б органічно поєднувала форми централізму та ринкові методи управління.

На нашу думку, в Україні впровадження моделі випереджаючого розвитку стане реальністю за умови вибору економічної системи, яка б слугувала першоосновою моделі господарювання. Тому можна стверджувати: якою буде економічна система у країні, адекватною їй буде і економічна модель господарювання. Не здійснивши переліченого, Україна повністю втратить шанс вирватись із групи відсталих держав з низьким рівнем життя.

Стаття надійшла до редакції 21 вересня 2011 р.
